

DVOJAC BEZ KORMILARA: ODGOVOR NA ISTUPE DRAGUTINA LALOVIĆA I DAGA STRPIĆA NA ZNANSTVENOM SKUPU “STANJE I POVIJEST POLITIČKE ZNANOSTI U DRŽAVAMA BIVŠE JUGOSLAVIJE”

Mirjana Kasapović

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Reagiranje

Primljeno: prosinac 2008.

1. Komesarski istupi u Opatiji

Na znanstvenom skupu “Stanje i povijest političke znanosti u državama bivše Jugoslavije”, što je održan 2. listopada 2008. u Opatiji,^{*} nastupili su, među ostalima, i dr. Dragutin Lalović i dr. Dag Strpić, profesori Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Tema njihovih izlaganja bila je interpretacija razvoja i stanja hrvatske političke znanosti kakva je izložena u zborniku radova *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti* (2007.). No, ponajprije su se usredotočili na moj tekst “Izlazak iz množine? Kraj unutarnje institucionalne koloni-

zacije hrvatske političke znanosti?”, koji je objavljen kao opsežna uvodna studija u tom zborniku. Lalović i Strpić svoja su izlaganja koncipirali i prezentirali kao brutalan napad na autoricu i urednicu zbornika, o čemu mogu posvjedočiti brojni domaći i inozemni sudionici skupa, koji su bili zapanjeni sadržajem, diskursom i stilom njihovih izlaganja.

Služeći se magnetofonskim zapisom tih izlaganja – razumije se da ne mogu komentirati ono što će biti objavljeno u tekstovima koje su najavili – navest ću samo neke opće ocjene teksta što sam ga napisala i zbornika što sam ga uredila.

^{*} Posrijedi je bio regionalni znanstveni podskup u sklopu konferencije Srednjoeuropskog udruženja za političku znanost (CEPSA) “Europeanization of National Politics”, koju je organiziralo Hrvatsko politološko društvo od 2. do 5. listopada 2008. u Opatiji.

Dag Strpić je moj autorski tekst i urednički rad nazvao skandaloznim falsifikatom koji se zasniva na prešućivanju i krivotvorenju činjenica. Zbornik nosi nelegitiman podnaslov “Stanje hrvatske političke znanosti”, jer u njemu nema ni riječi o nizu politoloških potpodručja poput političke teorije, povijesti političkih ideja, političke ekonomije, političke sociologije, političkog ponašanja, geopolitike, međunarodnih odnosa itd.¹ I ono što je zastupljeno uglavnom je prikazano neznačajki, netočno i tendenciozno. Cijela je povijest discipline i institucije prikazana lažno, jer tvrdim da je politička znanost sve do potkraj 20. stoljeća bila nepotpuno konstituirana, poluprofesionalna, nesamostalna, iznutra institucionalno kolonijalizirana, ideologizirana, te društveno nepriznata i neugledna disciplina, a da su politolozi dijelili nezavidan položaj svoje discipline i institucije. Pred osupnutom publikom – u kojoj su većinu činili nastavnici, te bivši i sadašnji studenti Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, koji su na vlastitoj koži osjetili kakav su ugled institucija i struka desetljećima uživale u hrvatskom društvu – Strpić je ustvrdio da je ubrzo nakon što je akademski zaživjela šezdesetih godina prošlog stoljeća, politologija postala najuglednija disciplina društvenih znanosti u Hrvatskoj, te da je među društvenim znanostima po ugledu bila ono što je fizika bila u prirodnim znanostima. Fakultet političkih znanosti bio bi, prema toj logici, nekovrnsni društvenoznanstveni ekvivalent Institutu “Ruđer Bošković”. Politolozi su, rekao je Strpić, uvijek bili najbolji u svemu što su radili, pa su bili najbolji filozofi, najbolji ekonomisti, najbolji sociolozi, najbolji povjesničari, kad

¹ O kontekstu i motivima nastanka zbornika pisala sam u predgovoru, pa bi ponavljanje bilo suvišno.

bi se odlučili zaploviti vodama tih disciplina i struka. Apodiktčki je ustvrdio da su to činjenice koje “znaju svi”. Zašto ih onda, upitao je Strpić, ne znam ja? Ili, zašto se pravim da ih ne znam? U kojemu sam dobu živjela i na kojoj sam instituciji studirala i radila kad ne znam za te činjenice? Kako to da on i ja gledamo na tu povijest tako različito? Strpić se, zapravo, pita kako to da ja ne vidim povijest kao on. Kako nije mogao dokučiti znanstvene razloge za to, zaključio je da je cijeli zbornik – manifest jednoga “političkog pokreta”. Tako je svoju poziciju naposljetku artikulirao kao urotničku ili zaplotnjačku teoriju.

I Lalović je ustvrdio da knjiga sadržava krivotvorenu povijest discipline i Fakulteta kao jedne “sjajne institucije”, koja se razvijala pod stalnim izvanjskim ideološkim i političkim pritiscima i prijetnjama da će biti ukinuta. Ta se “sjajna institucija” oduvijek odlikovala visokim znanstvenim i nastavnim dignitetom, ideološkom neortodoksnošću i političkom hrabrošću svojih nastavnika.² La-

² Lalović je u tom sklopu inscenirao malu jednočinku o filozofu Vanji Sutliću, koji je godinama bio najutjecajnija intelektualna figura na Fakultetu. Ustvrdio je da Sutlić nikad nije bio marksist, dokazujući to navođenjem naslova biblioteke “Logos” sarajevske izdavačke kuće Svjetlost u kojoj je Sutlić neko vrijeme bio urednik. Kao pravi intelektualni pozer Lalović je dramatičnim glasom pročitao prvu rečenicu iz Camusova *Mita o Sifizu* – “Postoji samo jedan doista ozbiljan filozofski problem: samoubojstvo” – pitajući retorički nazočne može li se ona shvatiti kao marksistički stav i može li objavljivanje knjige u kojoj je ona napisana pasti na pamet nekome tko je marksist. Tu infantilnu inscenaciju navodim samo kako bih ilustrirala manipulativnu prirodu Lalovićeve argumentacije. Ne ulazeći u to je li Sutlić doista bio marksist, navest ću dvije činjenice o njegovu radu. Prvo, Sutlić

lović je izrazio podjednaku konsterniranost mojim postupkom kao i Strpić, tumačeći ga kao neku vrstu potpunog *blackouta* koji mi je zamračio um i doveo me do posvemašnjega intelektualnoga i moralnog posrnuća. Na vrhuncu svoga teatralnog nastupa dramatičnim se tonom obratio publici, zamolivši nanočne – doslovce je upotrijebio riječi *molim vas* – da ne sude o meni na temelju moga jezivog teksta u zborniku, nego na osnovi drugih mojih “izvrsnih radova” zahvaljujući kojima sam postala jedan od “asova” Fakulteta.³

je tijekom života objavio dvije knjige: *Bitak i povijesnost: S Marxom na putu k povijesnom mišljenju* (1967.) i *Praksa rada kao znanstvena povijest: Ogleđi o filozofijskom ustrojstvu Marxove misli* (1974., I. izd.), odnosno *Praksa rada kao znanstvena povijest: povijesno mišljenje kao kritika kriptofilozofijskog ustrojstva Marxove misli* (1987., II. izd.). Drugo, osamdesetih godina javno se angažirao kao dežurni marksistički ideolog u Šuvarovu projektu “kulturne revolucije”, te je na vrhuncu svoje ideološke karijere, na što je podsjetio i Lalović, zatražio da se nemarksistima zabrani publiciranje u jugoslavenskim časopisima.

³ Strpićevo i Lalovićevo mišljenje treba usporediti s opsežnim i ozbiljnim recenzijama Kulenovića (2007.) i Ivaniševića (2008.). Unatoč opravdanima i neopravdanim kritičkim primjedbama obje su recenzije općenito pozitivne. Ivanišević, primjerice, zaključuje: “Knjiga *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti* bez sumnje je vrijedan doprinos raspravi o stanju i problemima politoloških istraživanja i studija u Hrvatskoj, posebno zbog toga što omogućuje usporedbu s inozemnim institucijama koje u tim istraživanjima i studijima imaju dulju tradiciju, značajnija postignuća i veći ugled... Uočljiva je prilično velika neujednačenost u obradi pojedinih tema odnosno u priložima pojedinih autora... No, unatoč navedenim razlikama, knjiga u cijelosti zavređuje visoku ocjenu

Nakon njihovih brutalnih javnih nastupa, koji su potpuno onemogućili racionalnu raspravu o temi skupa, nije mi preostalo drugo nego da na njih javno odgovorim podjednako brutalno. Rekla sam da bih se nakon takva napada na svoj znanstveni, strukovni i osobni integritet trebala osjećati povrijeđenom i uzrujanom, ali da sam nakon svega što je izrečeno i kako je izrečeno ostala ravnodušna. A ravnodušna sam ostala zato što ne držim do onoga što su rekli i kako su rekli Lalović i Strpić. Kako ni mjesto, ni vrijeme, ni stvoreno ozračje nisu bili prikladni da potanje obrazložim svoje stajalište, učinit ću to naknadno zato što mislim da to dugujem sudionicima skupa, kao i široj hrvatskoj politološkoj i akademskoj zajednici.

Dragutina Lalovića i Daga Strpića smatram, naime, znanstveno i moralno nelegitimnima da izriču ocjene kakve su izrekli na opatijskom skupu. Mislim da nisu legitimni da kritički, a pogotovo ne kao jedini samoovlašteni tumači istine, sude o interpretacijama razvoja i stanja hrvatske političke znanosti i Fakulteta političkih znanosti kakve su iznesene u zborniku *Izlazak iz množine?* Nisu legitimni zato što je njihov doprinos tom razvoju bio jadan, a njihova uloga u po-

te stoga vjerujem da će privući pažnju društvenih znanstvenika i drugih javnih djelatnika. Uostalom, radi toga sam se i odlučio da o njoj napišem ovaj prikaz” (2008: 484-485). Inače, članak o razvoju i stanju hrvatske političke znanosti, koji se zasniva na glavnim postavkama rada u zborniku, objavila sam u *European Political Science*, časopisu Europskog konzorcija za istraživanje politike (ECPR) i nisam imala nikakvih problema ni s recenzentima ni urednicima časopisa (Kasapović, 2008). Bilo bi dobro da Lalović i Strpić napokon pokušaju objaviti neki svoj tekst u kakvom uglednom “zapadnom” časopisu.

jedinim razdobljima povijesti institucije opasna i štetna. Imaju, naravno, pravo pisati o svemu, pa i o povijesti politologije i Fakulteta, ali njihova mišljenja za mene naprosto nemaju težinu. U nastavku ću obrazložiti zašto.

2. Dvije jedinstvene akademske karijere

Lalović i Strpić unikatne su pojave na Fakultetu političkih znanosti. Obojica su počela akademsku karijeru kao asistenti 1975. Lalović je doktorirao 1996., a Strpić 1991. godine. Prvi je izabran u zvanje docenta 1998., a drugi 1992. godine. Lako je zaključiti da je Lalović bio asistent na Fakultetu dvadeset i tri (23) godine, te je iz tog statusa izašao tek kad je kročio u šesto desetljeće života. Strpićev je preddoktorski staž bio nešto kraći i trajao je "samo" sedamnaest (17) godina. Kako je to bilo moguće? Nikako, ali se ipak nekako dogodilo.

Nijedan zakon o visokom obrazovanju Socijalističke Republike Hrvatske i Republike Hrvatske – koliko god poticao koncept Sveučilišta kao zatvorenog kluba u kojemu je članstvo doživotno, dakle koliko god destimulirao kontinuiran znanstveno-istraživački rad i kompetitivnost na Sveučilištu – nije omogućavao nekome da legalno provede na Sveučilištu tolike godine u statusu asistenta. Razmotrit ću tri zakona o visokom obrazovanju koja su bila relevantna za Lalovićev i Strpićev akademski status.

Prema čl. 95. st. 1. Zakona o visokom obrazovanju iz 1977. (NN 15/77, 24/78, 28/79), "znanstveni asistenti, docenti, izvanredni i redovni profesori, predavači i viši predavači, lektori i viši lektori, kao i nastavnici iz člana 158. i 159. ovoga zakona u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja biraju se u ta zvanja na vrijeme od pet godina, a

asistenti na vrijeme od tri godine, a po proteku tog vremena mogu ponovno biti birani". Prema st. 4. istog članka, "u zvanje asistenta odnosno znanstvenog asistenta ista osoba može biti birana samo još jedanput". Dakle, prema Zakonu o visokom obrazovanju, koji je bio na snazi od 1977. do 1982., u zvanjima asistenta i znanstvenog asistenta moglo se provesti ukupno velikodušnih 12 godina. Premda su kao asistenti morali magistrirati najkasnije 1981., Lalović je to učinio 1982., dakle nakon isteka zakonskog roka, dok Strpić uopće nije magistrirao. On je iskoristio ondašnju mogućnost da mu neki rad bude priznat kao ekvivalent magistriraju, pa je prijavio doktorsku disertaciju bez završenoga dvogodišnjega poslijediplomskog magistarskog studija i izrade magistarskog rada.⁴ Na temelju kakvih je prijelaznih ili posebnih odredaba, nekakve "kreativne" interpretacije ili pukog nipodaštavanja zakona Strpić ostao na Fakultetu bez magisterija i doktorata, odnosno bez znanstvenog zvanja, punih 17 godina, Bog zna. U Strpićevoj znanstvenoj biografiji koju je 2005. priložio u postupku izbora u najviše znanstveno-nastavno zvanje – zvanje znanstvenog savjetnika i redovitog profesora – o tome nema podataka. Naime, rad koji je bio priznat kao ekvivalent magistarskom radu davao je samo pravo da se prijavi doktorska disertacija bez završenoga magistarskog studija i obrane magistarskog rada, ali nije donosio i akademski stupanj magistra znanosti, što je zakon propisao kao uvjet za izbor u znanstveno-nastavno zvanje asistenta. Kako je vrijeme prolazilo, mijenjali su se zakonski uvjeti za napredovanje, ali je obrazac

⁴ Dag Strpić nije na popisu osoba koje su magistrirale na Fakultetu političkih znanosti od 1973. do 2001. (Tatalović, 2002: 203-208).

akademskog ponašanja Lalovića i Strpića ostajao isti – ignoriranje zakona.

Prema čl. 149. st. 6. Zakona o usmjerenom obrazovanju iz 1982. (NN 20/82, 28/83, 12/85, 31/89, 67/89, 47/90, 11/91 – pročišćeni tekst, 19/92, 27/93), “nastavnici se u zvanje asistenta biraju na vrijeme od četiri godine i mogu samo još jednom biti izabrani u to zvanje. Ukoliko do isteka roka ne ispune uvjete za izbor u zvanje docenta odnosno znanstvenog suradnika prestaje im radni odnos krajem školske godine u kojoj istekne taj rok.” Zakon o usmjerenom obrazovanju ukinuo je prijašnju podjelu na nastavno zvanje asistenta i znanstveno-nastavno zvanje znanstvenog asistenta i zamijenio ga jedinstvenim znanstveno-nastavnim zvanjem asistenta (čl. 144). Netko je mogao biti izabran u to zvanje ako je imao akademski stupanj magistra znanosti i najmanje dvije godine rada u struci (čl. 149, st. 1). Dakle, prema Zakonu o usmjerenom obrazovanju, koji je bio na snazi od 1982. do 1993., u zvanju asistenta moglo se biti najviše osam godina, a po isteku tog roka prestajao je radni odnos onome tko nije uspio doktorirati. Kad je stupio na snagu taj zakon, Lalović i Strpić bili su u zvanju asistenta bez magistarskog rada već, zakonski nedopustivih, sedam godina. Kao asistent s magisterijem Lalović je mogao ostati u znanstveno-nastavnom zvanju asistenta najviše još osam godina. Za Strpića ne znam kako je uopće ostao na Fakultetu bez magisterija. Bilo kako bilo, Lalović je svoj asistentski staž produljio sa zakonski dopuštenih osam na punih šesnaest (16) godina. Ne znam pak u kakvom je statusu “uživao” Strpić sljedećih deset godina. Znam, međutim, da nijedno ni drugo nije bilo zakonito.

Prema čl. 89. st. 5. Zakona o visokim učilištima iz 1993. (NN 96/1993, 34/94,

48/95, 29/96, 59/96 pročišćeni tekst), “mlađi asistent i asistent biraju se jedanput na istom visokom učilištu, na vrijeme od četiri godine, a viši asistent na vrijeme od tri godine”. Prema st. 7. tog članka, “mlađi asistent, asistent i viši asistent u isto zvanje mogu biti izabrani samo jedanput”. Kad bi, dakle, kandidat prošao sva tri asistentska zvanja, mogao bi u asistentskom statusu ostati najviše 11 godina.

Nije, dakle, bilo zakona koji je omogućavao nekome da u asistentskome ili paraasistentskom statusu provede na Fakultetu 23, odnosno 17 godina. Jasno je, prema tome, da su Lalović i Strpić ostali na Fakultetu i u akademskoj zajednici nezakonito, zahvaljujući kršenju odredaba nekoliko zakona o visokom obrazovanju. To je napravljeno tako da su izigravani zakonski propisi o raspisivanju natječaja za njihov izbor u viša znanstveno-nastavna znanja. A to se nipošto nije moglo dogoditi bez znanja kandidata, koji su obično sami tražili od dekana i uprava Fakulteta – koji su, opet, protuzakonito udovoljavali tim zahtjevima – da “pričekaju” s raspisivanjem natječaja dok oni ne ispune uvjete za izbor u više znanstveno-nastavno zvanje, to jest dok ne doktoriraju.⁵ Tako su fakultetske uprave preuzimale formalnu krivicu za neraspisivanje natječaja i kršenje zakona, a kandidati su se ponašali kao neupućeni i nevini akteri cijeloga tog

⁵ Bilo je i drugih oblika izigravanja zakona na Fakultetu i na Sveučilištu uopće. Jedan od njih činilo je interno, unutarinstitucijsko, premještanje nastavnika koji nisu ispunjavali zakonske uvjete da budu izabrani u viša zvanja ili makar reizabrani u postojeća zvanja na druge predmete ili kolegije, gdje su iznova započinjali svoju akademsku karijeru kao da se prije toga ništa dogodilo nije. Možda su se i Lalović i Strpić poslužili nekim od tih trikova.

skandaloznog postupanja. Uglavnom, Lalović i Strpić ostali su na Fakultetu i u akademskoj zajednici protuzakonito, premda su davno trebali biti isključeni iz njih. I evo ih sada, u poznom stadiju vlastitih profesionalnih karijera, kako dijele lekcije o razvoju političke znanosti i Fakulteta mladim naraštajima od svoga, koji su znanstveno i nastavno napredovali u skladu sa svim zakonskim propisima. Evo tih ilegalnih asistentskih doajena kako dociraju o povijesti jedne “sjajne institucije” i onima koji, u skladu s važećim zakonskim odredbama, moraju doktorirati za šest godina – dakle, u tri do četiri puta kraćem roku od njihova – od dolaska na fakultet, ako žele nastaviti znanstvenu karijeru i ostati članovi hrvatske akademske zajednice. Kako itko instituciju u kojoj su se događale takve stvari može nazvati “sjajnom”? Kako itko može braniti takvu kulturu nelegalnosti na jednoj akademskoj instituciji, osim onih koji su izravno profitirali od nje, poput Lalovića i Strpića?

I kasniji su Lalovićev i Strpićev znanstveni rad i razvoj uvelike bili jedinstveni. Sad već u poodmakloj životnoj dobi i pri kraju profesionalne karijere – Strpić je rođen 1946., a Lalović 1947., pa bi obojica trebala otići u redovitu starosnu mirovinu za dvije-tri godine – ne mogu se pohvaliti ničim što bi ih legitimiralo kao uspješne znanstvenike. Strpić je u cijeloj svojoj znanstvenoj karijeri objavio jednu knjigu, *Promjena* (1998.),⁶ dok je

⁶ U toj strukturno, interpretacijski i diskurzivno teško probavljivoj knjizi, koja se godinama nalazi na popisu obvezatne ispitne literature za Strpićev kolegij, autor je izložio i svoje osebjuno shvaćanje *političkih znanosti*. Strpiću uopće nije sporno što studenti moraju znati kako on shvaća političke znanosti da bi položili ispit, ali mu je skandalozno što

Lalović objavio dvije knjige: *Društveni čovjek i njegovo vlasništvo* (1986.), svoj magistarski rad, i *Mogućnosti političkoga. Preko građanina ka čovjeku* (2006b), prerađenu doktorsku disertaciju. Objavili su i skroman broj znanstvenih članaka u domaćim časopisima, koji su besprimjernim krivotvorenjem podataka nastojali povećati kako bi njihove znanstvene biografije izgledale makar malo pristojnije. Razmotrit ću najprije Lalovićev slučaj.

- Prema podacima iz Izvješća o izboru u zvanje redovitog profesora od 25. travnja 2008., Lalović je za 33 godine znanstvene karijere objavio 13 radova u časopisima s međunarodnom recenzijom ili s njima po vrsnoći izjednačenim časopisima i publikacijama (A1), i to sve u “kućnom” časopisu *Politička misao*. Iznimka su dva članka u *Croatian Critical Law Review*, hrvatskom časopisu na engleskom jeziku koji je izašao u samo šest brojeva 1996. i 1997. i nije citiran ni u jednoj bazi podataka kao temeljnom uvjetu da se članci u njemu kategoriziraju kao znanstveni radovi A1. U čl. 4. Pravilnika o mjerilima vrednovanja časopisa i publikacija s međunarodno priznatom recenzijom, kao i s njima po vrsnoći izjednačenih časopisa i publikacija iz 1997. izrijekom je navedeno 16 domaćih časopisa s područja društvenih znanosti koji su po vrsnoći izjednačeni s časopisima s međunarodno

su nastavnici “Uvoda u političku znanost” na prvoj godini dodiplomskog studija stavili na popis seminarske literature dio moje uvodne studije u kojemu je prikazan razvoj političke znanosti u Francuskoj, SAD-u, Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Italiji. Zašto? Zato što je njegovo shvaćanje ispravno, a moje neispravno.

priznatom recenzijom, a među njima nije *Croatian Critical Law Review*. Sa znanstvenog polja prava na tom su popisu bili samo *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci* i *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, a s polja politologije samo *Politička misao*. U kasnije baze podataka *Croatian Critical Law Review* nije ni mogao ući jer je prestao izlaziti. Lalović je, dakle, svoje tekstove u tom časopisu protupropisno uvrstio u kategoriju radova A1. Oduzmu li se ta dva rada, onda je redoviti profesor u 33 godine svoje akademske karijere objavio 11 najviše rangiranih članaka u jednome jedinom domaćem časopisu – prosječno, svake tri godine po jedan.

- Protupropisno je sastavljen i popis znanstvenih radova A2 tako što je u njega uvršteno osam pogovora ili predgovora hrvatskim izdanjima knjiga stranih autora – Bideta, Leforta, Vileya, Straussa, Špadijera, Abensoura, Rousseaua, Bodina – koji su označeni kao “poglavlja u knjizi”, što oni ni formalno ni sadržajno nisu te, sukladno tome, nisu ni znanstveni radovi A2.
- Lalović je pribjegavao i drugim falsifikatima. Tako je članak “Habemus Levijatan” (*Politička misao*, 2006., 1: 115-136) svrstao u znanstvene radove, premda je u časopisu kategoriziran kao stručni rad.
- U znanstveni rad A2 protupropisno je uvrstio članak “Crnogorski ogleđ s državom (ili Černogorci, čto takoe?)”, objavljen u *Ljetopisu crnogorskom* (2004-2005., 2: 63-71). Ponajprije, *Ljetopis crnogorski*, koji izdaje Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, nije znanstveni časopis. A

da i jest, spomenuti je članak objavljen u rubrici “Ogledi”, a ogledi se ne ubrajaju u znanstvene radove. Nadalje, u istome je neznanstvenom časopisu objavljen i neznanstveni tekst “Ulazak Crnogoraca u politički sustav Hrvatske” (2003., 1-2) koji je, unatoč tome, svrstan u znanstvene radove A2.

- U znanstvene radove A2 uvrstio je i članak “Prijeponi politolozi. Načelne dvojbe o stručnom profilu politologa”, objavljen u nekadašnjemu studentskom časopisu *Zoon politikon* (1980., 4), koji nije ništa drugo do epigonsko opetovanje ideja dr. Ivana Prpića o politologiji kao “znanosti o općenitosti” i politologu kao “stručnjaku za općenitost”. Moja kritika upravo tog članka, ali i cijelog koncepta, bila je glavni razlog ili, možda, samo povod izljevima Lalovićeve bijesa.
- Suspektna je, zapravo, cijela kategorija radova A2. Osim što u njoj nije mjesto za osam predgovora i pogovora, jedan stručni rad, nekoliko ogleđa i ideoloških pamfleta o kojima ću kazati nešto u nastavku teksta, u njoj se nalaze i radovi publicirani u izdanjima koja nisu ni znanstveni časopisi ni znanstvene publikacije druge vrste. Stoga bi trebalo napraviti temeljitu reviziju Lalovićeve znanstvenog rada i utvrditi je li on uopće ispunjavao *minimalne* uvjete za izbor u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora.

Još je besprizorniji falsifikat Izvješće o izboru u zvanje redovitog profesora Daga Strpića od 3. ožujka 2005. Tim dokumentom trebali bi se pozabaviti fakultetski i sveučilišni sudovi časti. U rigoroznijoj akademskoj sredini našlo bi

se razloga da se razmotri i primjena čl. 37. st. 3. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03), koji predviđa da se “u slučajevima teških povreda etičkog kodeksa” pokrene postupak oduzimanja znanstvenog zvanja. Tešku povredu etičkog kodeksa u ovom slučaju predstavlja namjerno i masivno kršenje odredaba važećeg Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju iz 2003. i Pravilnika o mjerilima vrednovanja časopisa i publikacija... iz 1997., koji je bio na snazi u vrijeme sastavljanja, podnošenja i usvajanja Izvješća o izboru Daga Strpića u zvanje redovitog profesora. Strpić je kršio odredbe na više načina.

- Radovima A1 proglasio je jedanaest (11) članaka objavljenih u *Kulturnom radniku*, *Našim temama*, *Pogledima* i *Socijalizmu* koji, prema Pravilniku iz 1997., nisu bili na popisu časopisa koji su po vrsnoći izjednačeni s časopisima s međunarodno priznatom recenzijom s područja društvenih znanosti, pa se nisu smjeli kategorizirati kao znanstveni radovi A1, nego kao radovi A2.
- U popisu radova A1 naveo je sadržajno iste radove objavljene na hrvatskome i engleskom jeziku kao posebne bibliografske jedinice. Tako je članke “Globalizacija: Hrvatska točka gledišta” (*Politička misao*, 2000., 2: 168-179) i “Globalization: A Croatian Point of View” (*Croatian Political Science Review*, 2000., 5: 174-183) prikazao kao dva znanstvena članka A1, premda je riječ o identičnom radu, objavljenome u istom časopisu iste godine. Jednako je postupio s člancima “Struktura političke znanosti” (*Politička misao*, 1997., 2: 216-240) i “Fields in Political Science” (*Croatian Political Science Review*, 1997., 5: 130-151).⁷ Članke “Hrvatska suvišnih ljudi” u zborniku *Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj* (2001., ur. M. Meštrović) i “Croatia – A Country of Superfluous People” u zborniku *Globalization and its Reflection on/in Croatia* (2003., ur. M. Meštrović) također je naveo kao dvije posebne bibliografske jedinice A1. Uz to je navedeno da je engleska verzija potonjeg članka “u tisku”. Zagonetka ostaje kako je 2003. navedena kao godina objavljivanja članka koji je “u tisku” kad je Izvješće pisano 2005. U izvješćima se, naime, ne navode godine kad je autor tekst napisao, nego kad ga je objavio.
- Radom A1 proglasio je članak “Bilješka o Friedrichu Augustu von Hayeku, analitičaru i strategu znanja, pravila i poredaka”, koji je u *Političkoj misli* (2001., 1: 36-41) klasificiran kao “bilješka” i koji ima doslovce dvije stranice autorskog teksta. Radom A1 proglasio je i članak “Reutemeljenje kroz političku ekonomiju: Negativni kapital i nova globalna politička znanost” (*Politička misao*, 2001., 3: 52-59), koji je u časopisu također kategoriziran kao “bilješka”. Bilješke nikad nisu bile znanstveni radovi, a kamoli znanstveni radovi A1.
- Znanstvenim radovima A1 proglasio je više članaka – predgovora, pogovora, poglavlja u knjigama i sl. – u zbornicima i drugim publikacijama koje nisu recenzirala “najmanje dva međunarodno priznata znanstvenika”, kao što je propisano čl. 3 Pravil-

⁷ Za one koji to ne znaju valja napomenuti da je *Croatian Political Science Review* peti broj časopisa *Politička misao* koji izlazi tijekom jedne kalendarske godine, a tiska se na engleskom jeziku.

nika. Takvi su, primjerice, pogovor knjizi D. S. Landesa *Bogatstvo i siromaštvo naroda: Zašto su neki tako bogati a neki tako siromašni*, kao i pogovor knjizi A. F. Hayeka *Individualizam i ekonomski poredak*. Strpićeve pogovore u tim knjigama nije recenzirao nitko, a najmanje su to učinili međunarodno priznati recenzenti.

- U popis je uvrstio nekoliko radova koji u vrijeme izbora nisu bili objavljeni, navodeći da su “u tisku”. Kuriozitet je, svakako, podatak da je u popisu navedena autorska knjiga *Javne politike u doba globalizacije* (Zagreb, Disput, 2005.), uz napomenu da je knjiga “u pripremi”. Knjiga dosad, do trenutka predaje ovoga teksta u tisak krajem studenoga 2008., nije ugledala svjetlo dana, premda je naznačeno da će biti objavljena 2005. godine.
- Pod naslovom “Značajniji objavljeni radovi prije ovih izbornih razdoblja”, to jest od 1972. do obrane disertacije 1991., navedena je znanstvena studija “Robna proizvodnja i udruženi rad u Marxovoj kritici političke ekonomije”. Riječ je zapravo o *neobjavljenoj* Strpićevoj doktorskoj disertaciji. Za tu neobjavlenu disertaciju u Izvješću je napisano da je “zapažena”, premda se ne zna tko je, kada, gdje i kako “zapazio” neobjavljeno djelo. Inače, prikladnim smatram naslov cijele rubrike: doista je riječ o radovima nastalima “prije ovih izbornih razdoblja”, jer prije toga za Strpića i nije bilo “izbornih razdoblja”.

Nabrojila sam dvadesetak članaka koje je Strpić samovoljno i protupropisno kategorizirao kao znanstvene radove A1. Od 13 radova A1, koji čine “elitni” dio Strpićeva znanstvenog opusa od 1999. do 2003., prema propisima koji su

važili u vrijeme podnošenja Izvješća ondje su se smjela naći samo četiri rada. Drugim riječima, više od dvije trećine njegove znanstvene produkcije ne pripada ondje gdje ju je autor svrstao. Krajnje su suspektni i drugi popisi radova, pa i oni iziskuju temeljitu provjeru. No, stručno je povjerenstvo prihvatilo ono što im je servirao sam Strpić, ne upuštajući se čak ni u površnu provjeru točnosti i korektnosti njegovih navoda. Površna provjera uključivala bi, u najmanju ruku, uvid u to poklapa li se klasifikacija radova u časopisima i drugim znanstvenim publikacijama s kandidatovim razvrstavanjem vlastitih radova. Jednaku površnost i neodgovornost pokazalo je i stručno povjerenstvo koje je donosilo sud o izboru Lalovića u zvanje redovitog profesora, te je prešlo preko višestrukih falsifikata u izvješću, koji ne dovode u pitanje samo ispunjavanje kriterija za napredovanje, nego i moralni profil kandidata.

Osim krajnje skromne znanstvene produkcije, ni Lalović ni Strpić nisu se iskazali ni na ostalim područjima znanstvene i nastavne djelatnosti. Nikad nisu sudjelovali u nekome inozemnome znanstveno-istraživačkom projektu. Strpić je tijekom cijele karijere vodio jedan domaći znanstveno-istraživački projekt. U Izvješću je čak na dva mjesta navedeno da je nositelj projekta “‘Javne politike, razvoj i politička analiza’ u sustavu Ministarstva znanosti”. No, Strpićev je projekt izbačen iz “sustava Ministarstva znanosti” prije roka jer nije zadovoljio ugovorne uvjete. Zakoni, ugovori i propisi na crnom su popisu ove osobe. Lalović je postao voditelj projekta “Država, društvo i političko-ekonomski razvoj” (2008.-2010) tek kad je kročio u sedmo desetljeće života, i to u drugome, “popravnom” postupku u koji ulaze loše vrednovani

projekti. Ni Lalović ni Strpić nikad nisu objavili nijedan znanstveni članak u nekom inozemnom časopisu ili kojoj drugoj inozemnoj znanstvenoj publikaciji do izbora u zvanje redovitog profesora. Zakon vezuje izbor u najviše znanstveno zvanje za međunarodnu poznatost i priznatost, ali tko o tome vodi računa? Kad je 2008. biran u najviše zvanje, Lalović je naveo da je tijekom 33 godine svoje akademske karijere sudjelovao na tri znanstvena skupa u inozemstvu: jednom u Beogradu, jednom u Herceg-Novom i jednom u Bruxellesu kao “predstavnik crnogorske nacionalne zajednice u Hrvatskoj”. Zanimljivo je podatak da Lalović svojim znanstvenim nastupom smatra skup na kojemu je nastupio kao predstavnik crnogorske nacionalne manjine u Hrvatskoj,⁸ činjenica je da je tijekom više od tri desetljeća svoje karijere nastupio na dva znanstvena skupa u inozemstvu: u Beogradu i Herceg-Novom. Kad je biran u zvanje redovitog profesora 2005., Strpić je također naveo da je tijekom 30 godina svoje karijere sudjelovao na tri znanstvena skupa u inozemstvu: dva u Beogradu i jednom u Varšavi. Što bi bilo da se Jugoslavija nije raspala, pa da Beograd i Herceg-Novom nisu postali inozemstvo?

Nadalje, ni Lalović ni Strpić nikad nisu vodili neki poslijediplomski studij. Nikad nisu izvodili neki predmet ili kolegij na poslijediplomskim studijima u zemlji ili inozemstvu koji su sami konci-

⁸ O kakvu je znanstvenom nastupu riječ, čitatelji se mogu informirati iz dnevnika *Novi list* (od 13. ožujka 2001.), gdje je Lalovićovo izlaganje sa skupa “Crna Gora i Europa” u Bruxellesu objavljeno pod naslovom “Nužan je novi ustavni dogovor odnosa između Srbije i Crne Gore”.

pirali.⁹ Nikad nisu održali predavanje na nekom inozemnom sveučilištu. Pod njihovim mentorstvom još nitko nije obranio doktorsku disertaciju. Nikad nisu bili glavni urednici nekoga fakultetskog časopisa. Strpić je bio izabran za glavnog urednika biblioteke “Politička misao”, ali tijekom njegova mandata od 1998. do 2000. nije objavljena nijedna knjiga, po čemu se također upisao na neslavne stranice povijesti Fakulteta. Unatoč svim tim poraznim činjenicama nijedno ime od njih nikad nije ponestalo silne pretencioznosti, megalomanskih ideja i nekritičke samorefleksije, koje su bile u tragičnom raskoraku s njihovim stvarnim radnim – znanstvenim i nastavnim – rezultatima. S takva je polazišta posve shvatljivo što su svaki prikaz, interpretacija ili analiza razvoja političke znanosti i Fakulteta političkih znanosti koji bi, implicitno ili eksplicitno, osvjetlili ili makar naznačili taj raskorak za njih nedobrodošli, skandalozni i blasfemični.

⁹ U polufalsifikatorskom stilu Lalović je u Izvješću za izbor u zvanje redovitog profesora naveo da je bio predavač na zajedničkom poslijediplomskom studiju Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta Paris II, te na poslijediplomskom studiju “Hrvatska i Europa” na Fakultetu političkih znanosti. No, iz opisa nastavne djelatnosti vidljivo je da na tim studijima nije ni koncipirao niti je bio naslovni izvoditelj nekoga kolegija ili predmeta, nego je, valjda, bio pozvan da održi koji sat predavanja u sklopu nečijega “tuđeg” kolegija. Naveo je, također, da je izradio nastavni predmet “Moderna politička teorija” na doktorskom studiju politologije 2006. No, ni Lalovićev predmet ni cijeli taj doktorski program nisu prihvatila mjerodavna sveučilišna i državna tijela, pa nikad nisu ni verificirani ni izvođeni. Utoliko se može govoriti o “ladičarskim projektima”.

3. Fakultet i “neprijateljska” politička okolina

U svojim izlaganjima u Opatiji Strpić, a osobito Lalović, govorili su i o utjecaju “neprijateljske” okoline u kojoj se Fakultet razvijao i u kojoj je jedva preživio.¹⁰ Zbog slobodoumnosti svojih nastavnika i njihove ideološke neortodoksnosti Fakultet je, tvrdi Lalović, neprestance bio na udaru represivnoga ideološkog aparata države, kojemu se on hrabro odupirao. U tom je sklopu izdvojio 1971. godinu kao negativnu prijelomnicu u povijesti Fakulteta. Tada su iz nastave bila uklonjena dvojica uglednih nastavnika Fakulteta: dr. Nerkez Smailagić premješten je za savjetnika u fakultetsku knjižnicu, a dr. Zvonimir Baletić se – kako je to “suptilno” formulirao Ivan Prpić (2002: 44), a Lalović je citirao tu formulaciju u Opatiji – “bio prisiljen povući u tišinu na Ekonomskom institutu u Zagrebu”. Lalović je, međutim, otišao korak dalje od Prpi-

¹⁰ U prilično nesuvislu sažetku izlaganja, koji je uoči opatijskog skupa dostavljen svim sudionicima, Lalović, među ostalim, ističe da je jedna od glavnih poteškoća u razvoju Fakulteta političkih znanosti bila “permanentna prijetnja ukidanja FPN/FPZ (od 1966, kada se dekan Fakulteta obraća prvoj generaciji diplomiranih politologa “Jesu li ovom društvu potrebni politolozi, u smislu: je li ovom društvu uopće potreban ovakav fakultet?; 70-ih prijedlozi pripajanja Filozofskome ili Pravnom fakultetu; politički pritisci 80-ih godina i ‘unutarnje zdrave snage’ (Šušvar, Sutlić – ‘Bijela knjiga’, ‘predložak za hapšenje vlastitih kolega’); ukidanje ‘crvene tvrđave’ i sotoniziranje njezinih profesora početkom 90-ih (Lučev se žalio na Tuđmanovu ‘slabost’ prema faksu)”. (Tekst navodim onako kako je napisan u izvorniku, ne upuštajući se u gramatičke, odnosno jezične intervencije.) Teze o 1971. Lalović je proširio na *in situ*, za govornikom opatijskog skupa.

ća, i to golem korak dalje, te je ustvrdio da su žrtve pritisaka i stresova što su ih doživjeli zbog svoga angažmana u “Hrvatskom proljeću” bili i dr. Ivan Babić i dr. Ivo Brkljačić, koji su upravo zato ubrzo umrli ili – da s gorčinom parafraziram prethodnike – “bili su prisiljeni povući se u grobnu tišinu”.

Govoreći na taj način o 1971., demonstriali su neshvatljiv, upravo zapanjujući, nedostatak svake moralne samorefleksije. Naime, u političkoj “buci” zbog koje su se ugledni nastavnici Fakulteta bili prisiljeni povući iz nastave u “tišinu” aktivno su sudjelovali upravo oni. Strpić i Lalović bili su akteri represivnoga ideološkog aparata države, dio one “neprijateljske okoline”, koja je ugrožavala Fakultet i koja ga je 1971. dovela na rub opstanka. Oni su bili bojovni ideološki i politički protivnici “Hrvatskog proljeća”, koji su otvoreno prokazivali sve njegove pristaše te, konzekventno, i svoje nastavnike i kolege na Fakultetu i Sveučilištu, zahtijevajući od partije da ih ukloni iz javnog života. Bili su, kako je to formulirao Vlado Gotovac, dio “odreda borbene inteligencije – sastavljen od pisaca, režisera, filozofa, sociologa, politologa... – koji je po revolucionarnoj tradiciji svojim komentarima i znanstvenim argumentima pratio pothvate policije i sudstva: denuncirao, pripremao dokaze za suđenja, obrazlagao i branio potrebno, da bi uništavanje okrivljenih dobilo sjaj pravde... Njima je bilo posve svejedno kakve će posljedice za nas imati njihove izjave. Mi smo za njih bili toliko beznačajni, da ih naša sudbina ni u kom slučaju nije mogla uznemiriti. Slavna revolucionarna ravnodušnost prema iverju! Staljinski prezir prema pojedincu. Laž opravdana budućnošću. Apsolutna trijumfalistička neosjetljivost za sve one koji kreću prema uništenju!... svejedno zašto” (u: Baletić, 1990: 30-31). Stoga su

mnogi nastavnici, koji su fizički i profesionalno preživjeli politički udar nakon sloma "Hrvatskog proljeća", doživjeli dolazak Strpića i Lalovića na Fakultet 1975. kao dodatno osobno i institucijsko poniženje i nisu se skanjivali govoriti o tome u fakultetskim krugovima godinama kasnije.

Pa što su to radili Strpić i Lalović 1971., godine koja je predstavljala negativnu cezuru u povijesti Fakulteta?

Sudovi njihovih ondašnjih političkih protivnika – koje su Strpić i Lalović u svojim tekstovima tretirali više kao političke neprijatelje nego kao političke protivnike – upravo su porazni, pogotovo što se tiče uloge Daga Strpića (primjerice, Baletić, 1990: 94, 95, 113. i d.; Dabčević-Kučar, 1997: 60; v. i Ponoš, 2007.). No, kako mi se ne bi prigovorilo da sudim o njima na temelju iskaza njihovih ondašnjih političkih protivnika, navest ću samo nekoliko karakterističnih stavova iz Strpićeva i Lalovićeve kompendija onodobnih političkih ideja.

U nizu Strpićevih političkih napisa najvažniji su politički komentari koje je objavio kao glavni urednik "Studentskog lista" 1971. U trobroju s početka 1971. Strpić piše opsežan uvodnik u kojemu definira svoje političko ishodište u budućim sukobima i obračunima s političkim protivnicima: "Zastava Saveza komunista Hrvatske... ni u jednoj sredini ne smije biti prepuštena onima koje je socijalizam u Hrvatskoj već potukao" (SL, 1-3: 9). Ostavi li se postrance nezgrapna formulacija o socijalizmu kao nekome tko je nekoga već potukao – valjda bi trebalo biti riječi o nekome političkome ili društvenom akteru, recimo socijalističkom pokretu i komunističkoj partiji, koji su "već potukli" druge aktere, recimo nacionalistički pokret i građanske stranke – Strpić je tom reče-

nicom objavio svoj politički *credo* kojega će se dosljedno pridržavati u sljedećim tekstovima. A među njima izdvaja se uvodnik "Repriza (2)", drugi dio politički opskurne "reprizne trilogije", koji se nedvojbeno ubraja među najgore tekstove objavljene 1971. Obrušivši se na one koji poluglasno govore: "Dosta je već tih komunista!... Ništa niste učinili dvadeset i pet godina, red je da dođe do promjene, koalicije ili smjene", Strpić konstatira kako oni pripadaju "političkom polumraku". Koliko god malobrojni bili, "njih se tolerirati ne može, niti se s njima i njihovim idejama može koegzistirati". Njegov komentar doseže protudemokratski klimaks u načelnom stavu da "političkom pluralizmu ni mala vrata ne mogu biti otvorena" (SL, 6: 4). "Građanski pluralizam", nastavlja Strpić, "baš kao i totalitarizam, upravo priječi emancipaciju eksploatirane klase... Pluralistička politička demokracija, nivelacijom čovjeka-eksploatiranog i čovjeka eksploatatora u čovjeka građanina, nastoji petrificirati odnose i položaje u proizvodnji i raspodjeli dobara i moći" (6: 5). Kako je ultimativno odbio mogućnost suživota s onima koji drukčije misle i s njihovim idejama, te ultimativno zatražio da "političkom pluralizmu ni mala vrata ne mogu biti otvorena", jasno je da je sav taj "polumrak" nekako trebalo eliminirati. Strpić je preferirao "unutarnju eliminaciju", uklanjanje iz samih radnih i životnih sredina, a ne "izvanjsku amputaciju". Kako je, čini se, sumnjao u to da bi radne i životne sredine mogle ili htjele učiniti to same od sebe, zahtijeva "demokratsku socijalističku akciju da se postigne da to učine same sredine": da "likvidiraju antikomuniste – pojedince i organizirane skupine". Unutarnju likvidaciju trebalo je, dakle, ipak osigurati izvanjskom "demokratskom socijalističkom akcijom". Strpićev politički diskurs govori dovolj-

no sam za sebe: *prepoznati, razračunati se, infiltrirati se, kvalificirati, amputirati, likvidirati, eliminirati...* U “Reprizi (3)” Strpić ponavlja da “oni koji traže druge poluge i drugi kurs nemaju što sa nama da traže”. Ipak, ostavlja malo nade “oni-ma koji žele s nama”, te milosrdno obećava: “Nećemo ih smatrati građanima drugog reda zato što su tek sada postali borcima” (SL, 7: 5). Eto malo “totalitarne samilosti” za one koji su se kasno priključili prvoborcima!

Lalović je u respektivnom razdoblju bio intelektualno i ideološki angažiran u prokazivanju natražnjačke prirode “maspoka”, a napose studentskog pokreta kao njegova sastavnog dijela. U svojem ogleđnom tekstu iz protumas-pokovske faze “O ‘pokretu hrvatskih sveučilištaraca” (1972.) ondašnji studentski pokret karakterizira kao *nacionalistički, anakroni, regresivni, ekstremno-desničarski* građanski i malograđanski pokret koji je bio u nepomirljivu protuslovlju s marksističkim i socijalističkim zasada-ma jugoslavenskog poretka.¹¹ Novo vodstvo studentske organizacije u Hrvatskoj opisuje kao “dinamičnu jezgru” desnoga

¹¹ U tekstu “Povampireni studentski dušebrižnici” (SL, 1-3: 19) – koji je svojedobno bio kontekstualno opasan, a danas je ponajprije smiješan zbog svoje ideološke pretencioznosti i stilske pompeznosti – Lalović piše da će jačanje Saveza komunista učiniti “konceptije” izrasle na oporbi spram njega” prozirnima do njihove “nepatvorene nakaznosti”. Nažalost, zabrinuto će autor, i takve nakazne političke konceptije mogu “ostati na političkoj sceni” ako se nešto ozbiljno ne poduzme da se maknu s nje. Odgovarajući na Lalovićeve prozivke i denuncijacije u tom tekstu, Jakopović ga naziva “Ideologovim paskvilčićem”, ogleđnim primjerom pisanja u kojemu se iza “kićenih riječi” kriju “idejna ishlapjelost” i “staljinizirani komunistički eros” (SL, 6: 7).

masovnog pokreta, koje je došlo na čelo suspenzijom legalne izborne procedure. Lalović se zgražava nad onim što “mas-pokovci” nazivaju “revolucionarnim prekidom legaliteta”, te upozorava na to da je posrijedi “historijski presedan u socijalističkoj Jugoslaviji” koji se sastoji od “legalizacije jedne desne političke grupacije na čelu studentske organizacije...” (84), do koje je došlo nasilnim putem. Osjeća duboku odbojnost prema desnome političkom “nasilju odozdo”, ali nema ni traga neugodi, strahu ili osudi lijevoga političkog “nasilja odozgo”, dakle nasilja totalitarne države koja je aktivirala svoju vojsku, miliciju, obavještajne službe, sudove i zatvore kako bi se obračunala s neinstitucionalnim “nasiljem maspoka”; štoviše, Lalović to nasilje otvoreno zaziva.¹² Kako bi prokazao pravu prirodu studentskog pokreta, Lalović uspoređuje izjave – često neuke, nemušte i sirove, kakve su se i mogle očekivati od onih koji su odrasli u totalitarnome političkom režimu, kojima je bilo uskraćeno svako demokratsko političko obra-

¹² Zapravo, Lalović nema ništa ni protiv političkog “nasilja odozdo” ako je ono lijevo, kao u studentskom pokretu 1968. “... Čitava orijentacija ‘lipanjskih gibanja’ bila je radikalno lijeva i ispoljila je izrazitu netolerantnost prema pokušajima ubacivanja nekih građanskih teza i stvaranju nacionalističke atmosfere” (Lalović, 1972: 77). Samo bi se o toj rečenici mogao napisati mali esej. Naivno retoričko pitanje glasi: otkud toliko razumijevanja i simpatije prema lijevoj pobuni u lijevoj diktaturi, kojoj je glavni cilj bio da tu diktaturu učini još ljevijom, pa dakle i diktatorskijom, nego što je bila ili što je kanila biti? Nije li u lijevoj diktaturi bila politički logičnija i “zdravija” desna politička pobuna, poput “maspokovske”, kao što je u desnoj građanskoj državi u Francuskoj ili Njemačkoj lijeva studentska pobuna bila logičnija i “zdravija” od radikalnih desničarskih buntova?

zovanje i koji su živjeli u nedemokratskoj političkoj kulturi – sudionika studentskog pokreta s Hitlerovim i Mussolinijevim izjavama i govorima, dokazujući tako njihovu neposrednu srodnost s nacističkom i fašističkom ideologijom (88-89).¹³ U vruću jesen 1971., tvrdi Lalović, hrvatski je nacionalizam “do kraja razotkrio svoju pravu bit i svu konzervativnost svoje ideologije, jasno poprimajući karakter opozicione političke organizacije” (94). Premda je za njega nastanak hrvatske “opozicione političke organizacije” sam po sebi bio strašan događaj, postojalo je nešto još strašnije od toga: izostanak “ofenzivne akcije i očekivanog razgraničenja u odnosu na nacionalističke snage” (94). Nije, kako se zna, trebalo dugo čekati na početak “ofenzivne akcije” i “jasnog razgraničenja u odnosu na nacionalističke snage”, budući da su oni uslijedili već u hladnu zimu 1971., produljili se nekoliko godina nakon nje, te pomeli i mnoge Lalovićeve profesore i kolege s Fakulteta političkih znanosti i Sveučilišta uopće. Vrhunac Lalovićeve drskosti predstavlja to što je ovaj, kontekstualno krajnje opasan, prokazivački ideološki pamflet prijavio kao znanstveni rad u svojem Izvješću za izbor u zvanje redovitog profesora 2008.¹⁴

Proljećarsko iskustvo u Lalovića je očito usadilo duboke ideološke i političke *ressentimente* prema svakome hrvatskom pokretu, pa i onome iz deve-

¹³ Lalović, primjerice, izravno povezuje izjave Brune Tandare, tadašnjega zastupnika u Saboru SR Hrvatske, s Musollinijevim iskazima (1972: 88-89). Tandara je 1971. uhapšen i suđen na sudu u Splitu (Jandrić, 2005: 334).

¹⁴ Ideologičnost tog članka postaje krajnje prozirnom promatra li se u sklopu znanstvenog pristupa “Hrvatskom proljeću”, primjerice, Zubaka (2005).

desetih godina, koji naziva “hrvatskim nacionalnim masovnim pokretom”, što neodoljivo sugerira kako je riječ o novom “maspoku”. To ga je potaknulo da napiše nekoliko “znanstvenih” tekstova o prirodi tog pokreta i države koju je on gradio. Paradigmatski je svakako članak “O totalitarnim značajkama hrvatske države (1990-1999).”¹⁵ Polazeći od “kategorijalnog polja standardne komparativističke tipologije suvremenih država”, Lalović je ustvrdio da je postojeća hrvatska država “pretežno *autoritarna* država s izrazitim i jakim totalitarnim te rudimentarnim demokratskim obi-

¹⁵ Lalović nije propuštao upozoravati na hrvatski totalitarizam, koliko god prigode bile neprigodne da se to čini. U pogovoru Bodinovu djelu *Šest knjiga o republici* (2002.), prvi put objavljenu 1576., općenito konstatira da suvremenu sudbinu države treba promišljati “i u dijalogu s Bodinovom političkom teorijom”, te dodaje: “U drugom smislu, tvrdnju valja obrnuti: ‘mi’ smo, avaj, Bodinovi suvremenici! Nemam na umu tek gorljive *našijen-ce*, tobožnje *državotvorce* bez teorijske imaginacije, koji državu kao demokratsku zajednicu jednakih i slobodnih građana ne mogu ni zamisliti. Još je manje riječ o osebujnoj pokretaškoj formaciji koja se predstavlja kao ‘Hrvatska republika’ (odnosno kao ‘Hrvatska demokratska zajednica’). Nemojmo se zavaravati: svi mi u Hrvatskoj barem smo jednom nogom u senjorijalnom predrđavnom stanju. Sveudilj smo u tranziciji, ali nije jasno u kojoj, koji se tip društva i države prevladava, a koji to nastaje” (2002: 238). Odatle je makar jasno zašto Lalović nije pisao o jugoslavenskome totalitarnom režimu – nije mu, avaj, bilo jasno kakav je to tip društva i države bio. Ali mu je zato brzo, takoreći preko noći, postalo jasno da se u Hrvatskoj devedesetih godina uspostavlja politički režim s totalitarnim značajkama. Izgleda da je do te spoznaje došao uspostavivši “dijalog” između Bodinove političke misli i političke prakse HDZ-a.

lježjima...” (2000: 189). Od “standardne” komparativne literature na kojoj temelji svoju analizu tipova političkih režima navodi jedno jedino djelo: drugi svezak o suvremenim političkim režimima u *Traité de science politique* što su ga uredili Madelaine Grawitz i Jean Leca. Možda je u francuskoj komparativnoj politici to doista standardno djelo, ali u svjetskoj komparativnoj politici sigurno nije. U njoj se standardnim radovima o tipovima političkih režima, a poglavito o razlikama između demokratskoga, autoritarnog i totalitarnog režima, smatraju ponajprije brojni radovi Juana J. Linza, sublimirani u knjizi *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. A na temelju njih Lalović ne bi mogao izvesti zaključke kakve je izveo. I ostale temeljne kategorije na kojima zasniva svoju tipologizaciju hrvatskoga političkog sustava odstupaju od interpretacijskih standarda u suvremenoj komparativnoj politici i političkoj znanosti uopće: poimanje ograničenoga i polariziranog pluralizma (2000: 195), polukompetitivnih izbora (2000: 196), ideološke i političke fragmentacije itd. (2000: 196; v. i Lalović 2004.). No, vratimo se trima “totalitarnim značajkama” hrvatskoga političkog i socijalnog poretka: 1. “ideologijskom projektu nacionalne suverenosti koji određuje programski profil Hrvatske demokratske zajednice”, 2. “sistemskej poziciji predsjednika HDZ-a kao poglavara države” i 3. “politici HDZ-a prema susjednoj državi Bosni i Hercegovini” (2000: 192). Ne ulazeći u temeljitiju raspravu o tome jesu li to elementi koji pridaju totalitarni karakter hrvatskome političkom i društvenom poretku, zadržat ću se samo na drugom elementu. Konstatirajući da je hrvatski predsjednik djelovao “pretežno ili ponajprije kao *samodržac*, kao karizmatički vođa općenacionalnog pokreta (svih ‘hrvatskih državljana’), štoviše kao *pro-*

videncijalna osoba nacionalnog spasa”, autor zaključuje da je time uspostavljena “nacionalna država despotskog tipa (totalitarna *Nation-État*). I u Hrvatskoj se pokazalo da je predsjednik mogao samo privremeno, u početnom izvanrednom stanju, djelotvorno politički funkcionirati i kao najviši dužnosnik vrhovne vlasti ratom i pobunom ugrožene republike... i kao lider masovnog nacionalnog pokreta kojemu je država tek sredstvo za provedbu ‘općih’ (točnije, ‘općenacionalnih’) političkih ciljeva” (2000: 197). Tuđman je, ukratko, bio samodržac, totalitarni despot, samovoljni i hiroviti otac-utemeljitelj, osoba koja je partikularnu politiku svoje stranke pretpostavila demokratskim načelima i ciljevima te tako ugrozila ustrojstvo Hrvatske kao demokratske pravne države.

Sedam godina kasnije Lalović objavljuje tekst “Prkosna lucidnost u zemlji besudnoj”, pogovor zbirki političkih napisa Marka Špadijera, nekovrsnoga crnogorskoga nacionalnog preporoditelja s kraja 20. i početka 21. stoljeća. U njemu se Lalović dotiče Mila Đukanovića, poglavara Crne Gore, i njegove personalističke politike. Nakon što konstatira da su Đukanovićevo “državničko umijeće i politička odlučnost izvan spora”, Lalović kaže da “mu se zato prigovara da se osilio, da se ponaša kao Gospodar crnogorski, da mu je vlast potpuno korumpirana i nepotistička, da svoje lične interese smatra državnim” (2007: 354). Kako iz formulacije da “mu se prigovara” nije jasno prigovara li mu na tim grijesima autor ili je autor samo načuo što Đukanoviću prigovaraju drugi, on u nastavku precizira svoj stav: “Nema nikakve sumnje da je Milo Đukanović u svojim rukama bio koncentrirao ogromnu političku moć, ali je moralističko zanovijetanje prigovarati mu zbog toga, zaboravljaju-

ći da nije bilo drugoga puta da se opre izvanredno snažnim pritiscima, izvana i iznutra. Izvanredno stanje tražilo je izvanredne mjere, bila je to borba za samoodržanje... Historijskim uvjetima nametnuto, izvanredno stanje je generiralo autokratsku strukturu vlasti” (2007: 354, 355). “Moralističko zanovijetanje” je prigovarati Đukanoviću – jednom od prvaka srpsko-crnogorskoga nacionalsocijalističkog pokreta potkraj 20. stoljeća, ordinarnome ratnom huškaču, jednome od političkih sponzora srpsko-crnogorske ratne agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, političkom autokratu koji Crnom Gorom vlada više od dvadeset godina i kojega strane države sumnjiče za upletenost u međunarodne mreže krijumčarenja i kriminala – na silnoj koncentraciji političke moći i pretvaranju Crne Gore u autokratsku državu, ali je posve razumljivo i opravdano optuživati Tuđmana zbog manjih grijeha da je autokrat, totalitarist i despot. Uz to, Crna Gora je samu sebe dovela u izvanredno stanje: najprije voljom svojih građana izraženoj neinstitucionalno, na masovnim promiloševićevskim mitinzima, a potom i institucionalno, na referendumu 1992. na kojemu se nevjerojatnih 96 posto građana izjasnilo da želi ostati u državnoj zajednici sa Srbijom. Hrvatska je pak, protivno volji goleme većine svojih građana bila dovedena u izvanredno stanje unutarnjom pobunom jedne etničke manjine i, pogotovo, vanjskom agresijom, koju je zagovarao i podupirao i čovjek neospornoga “državničkog umijeća i političke odlučnosti”. Rat se vodio na tlu Hrvatske, dok je Crna Gora samo “izvozila” rat u druge države. Lalović se, valjda, pretvara da ne uočava te supstancijalne razlike. O njima se ne raspravlja ni u napisima Špadijera, kojemu se Lalović divi. Vrijedi navesti završni dirljivi “dijalog” između njih dvo-

jice. Lalović citira Špadijerovu izjavu da je možda “u ovom vijeku bilo udobnije živjeti mom vrsniku Švajcarcu ili Šveđaninu, ali ja im ne zavidim”. A potom mu odgovara: “Aferim, Marko! Tko bi mogao i pomisliti da bi naš prkosni cetinjski vitez, s blagahnom mediteranskom dušom, zaljubljenik u jedinstveno ‘parče raja koje prolazi kroz pakao’, mogao pozavidjeti vrsniku iz središnje Evrope, čemerniku koji u svom ‘raju’ isprazno obitava u ovodobnom bogatstvu, dosadnoj uljuđenosti i otuđenoj samodostatnosti...?” Pa, aferim obojici vitezova! Ah, da ne zaboravim: ovaj je pogovor Lalović prijavio kao poglavlje u knjizi i uvrstio ga u popis znanstvenih radova (A2) u Izvješću za izbor u zvanje redovitog profesora 2008. Kako sam već napisala, pogovori i predgovori tuđim knjigama ne tretiraju se kao znanstveni radovi. Osim toga takve političke budnice, napisane ocvanim stilom, ne mogu se nazvati ni pristojnim publicističkim uratkom, a kamoli znanstvenim radom. Nema nikakve dvojbe da su Lalovićevi politološki tekstovi snažno ideološki obojeni i pristrani. Treba pročitati i ostale radove iz faze iznenadne erupcije njegova crnogorskoga nacionalnog entuzijazma i političkog aktivizma – koji su proizašli nakon prevladavanja dugotrajne krize identiteta¹⁶ – te utvrditi koliko se njegov

¹⁶ Ne iznosim tu tvrdnju kao “privatnu činjenicu”, nešto što mi je poznato iz osobnih kontakata s Lalovićem, nego se pozivam na hagiografiju “Uglednici. Prof. dr. sc. Dragutin-Dragan Lalović” iz pera Dušana Čizmića-Marovića (2004-2005: 84): “No Lalović ne priznaje ni naslijeđene, ni homogene, ni dovršene osobne identitete, pa nije slučajno da se osobno odlučuje profilirati kao bar *parcijalni Jugoslaven...* s blagim galskim pedigreom. U to svoje *parcijalno* jugoslavenstvo ugradio je hrvatsku, crnogorsku i srpsku komponentu.

pristup problemima hrvatske državnosti razlikuje od pristupa problemima crnogorske državnosti (Lalović, 2000., 2002., 2002a, 2003., 2005., 2006., 2006a), te zaključiti je li to znanstveni postupak.¹⁷

Baš tim redoslijedom, prema *poretku razloga*. Premda se trudio i oko bosanske i slovenske sastavnice. No sasvim nedovoljno poznaje makedonsku, pogotovo pak moguću bugarsku komponentu, a da bi se mogao smatrati *integralnim* Jugoslavenom koji se ponosi i poigrava svim svojim nužnim komponentama. Duboko povrijeđen što se velika južnoslavenska ideja perverzno izopačila i čudovišno utjelovila u tobožnjoj *JNA* i još tobožnijoj *SRJ*, početkom 90-ih Lalović se – razboru i prilikama usprkos – izjašnjava kao ‘Jugoslaven!’ Kao *posljednji Jugoslaven*, premda ‘parcijalan’. Čin prkosa, od kojeg će, vraćajući se očinskim etničkim korijenima, najposlije ipak odustati”. Tekst Čizmića-Marovića nije samo hagiografija jednoga lika, nego i jedne skupine, opis “genijalnosti” jedne ideološke kohorte kojoj su pripadali i Lalović i Čizmić-Marović. To je fascinantna primjer privatizacije javnog prostora zahvaljujući kojoj je moguće tvrditi bilo što.

¹⁷ Neki su od tih tekstova čak i zabavni. Evo dijela iz Lalovićeve recenzije knjige Mijata Šukovića (2006a). “Slijedeći misaonu nit ove knjige”, piše Lalović, “na bitno nov način suočavamo se sa *skrivenom tajnom* (kako bi Marx volio kazati) crnogorske moderne političke povijesti”. A tajna glasi: “Stoljećima *prije države i bez nje, Crnogorci su već bili građani, dakle politički subjekti svoje sudbine. Takav tip vladavine oblikovao je nacionalni karakter crnogorskog naroda...* Bitna svojstva toga tradicionalnog nacionalnog karaktera crnogorskog naroda jesu: *aristokratski duh časti...*, radikalni duh nepokoravanja... i političkog individualizma. Svaki je Crnogorac sam sebi gospodar!” (2006a: 206-207). Tako su Crnogorci bili građani i prije nastanka države i prije nastanka gradova. Sličnih interpretacijskih i stilskih “ludosti” pun je Lalovićev “crnogorski opus”.

4. Zaključak

Nijedan od prethodnih redaka ne bih napisala da Lalović i Strpić nisu u Opatiji sami otvorili i zaoštrili raspravu o “neprijateljskoj” okolini u kojoj je Fakultet djelovao, uključujući i porazan utjecaj političke odmazde što je uslijedila nakon represivnog gušenja “Hrvatskog proljeća”. Ne bih ih napisala ni da je u suvremenoj Hrvatskoj uspostavljen politički režim ili da vlada političko i intelektualno ozračje koje bi ugrozilo profesionalni ili egzistencijalni status Strpića i Lalovića i prisililo ih da se “povuku u tišinu” kakve knjižnice, instituta ili svoja doma kao posljedicu osvete nove vlasti, u kojoj su bili i još jesu mnogi prvaci i sudionici “Hrvatskog proljeća”, za njihov angažman 1971. Nije im se to dogodilo ni u hrvatskom režimu “s totalitarnim značajkama” devedesetih godina, pa neće ni danas. Nije mi u prvom planu bila nakana da podsjećam na njihovu političku prošlost samu po sebi. Nakana mi je bila da pokažem kako je njihova interpretacija povijesti discipline i institucije zasnovana na nedostatku elementarne kritičke profesionalne i moralne samorefleksije o vlastitoj ulozi u tome razvoju. Odsutnost kritičke samorefleksije nije, dakako, nepovezana s nedostatkom sposobnosti da se općenito kritički sudi o predmetu spora. Stoga se Strpić i Lalović pojavljuju kao nevjerodostojni tumači “istinite” povijesti discipline i institucije. Upravo oni, kao rijetko tko drugi, imaju duboke osobne razloge da prikrivaju i krivotvore tu povijest, što i čine. Čine to sa samorazumljive i samoprivojene pozicije pripadnika organske institucijske kaste, koja je neka vrsta mikroinačice organske inteligencije u jugoslavenskome komunističkom režimu. Lalović i Strpić prije su se ponašali kao dio organske režimske inteligencije, a

sad se ponašaju kao dio organske institucijske kaste. Pripadnici organske inteligencije, nositelji “genetskoga komunističkog koda”, mislili su da samo oni imaju pravi uvid u tijek povijesti i puno pravo da sude o njemu, te da su jedino oni ovlaštteni legitimno kritizirati jugoslavenski komunistički režim i politiku “kad za to dođe vrijeme” – koje obično nikad nije došlo – dok drugi mogu steći samo izvanjske, neautentične spoznaje o tome, pa njihova kritika nije ni legitimna ni relevantna. Prema istome obrascu mišljenja, samo pripadnici organske institucijske kaste imaju potpun i pravi uvid u povijest discipline i institucije, a svi drugi koji sude o njoj na neki su način uzurpirali to pravo i ponudili krivotvorenu verziju povijesti, koju oni indignirano odbacuju. Istina, Lalović i Strpić nisu bili baš među očevima-utemeljiteljima institucije, ali se smatraju autentičnim nastavljačima i braniteljima njihova intelektualnoga i institucijskog naslijeđa. Ja se očitito ne ubrajam među njih. Na hrvatsku politologiju ne gledam kao na odvajkada najugledniju disciplinu društvenih znanosti. Na Fakultet ne gledam kao na “sjajnu instituciju”, oduvijek prožetu vrhunskom znanstvenošću, ideološkom neortodoksnošću i libertarijanskim duhom. Ako to već moram učiniti, onda bih svoj pristup povijesti discipline i institucije nazvala “konstruktivnom dekonstrukcijom” – postupkom koji je prilično uvriježen u “revizionističkim” ili naprosto novim interpretacijama povijesti u različitim nacionalnim inačicama *Historikerstreita*.

Da sažmem: Lalovićeve i Strpićeve brutalne napade na zbornik *Izlazak iz množine?* i moj tekst u njemu smatram znanstveno i moralno nelegitimnima zbog više razloga. Prvo, izrekle su ih osobe koje su ostale članovi Fakulteta

političkih znanosti i hrvatske akademske zajednice na protuzakonit način i koje su tu činjenicu prihvatile bez ikakve vidljive moralne neugode. Njihove su akademske karijere dio tamne prošlosti Fakulteta koju ne treba prikrivati, nego je, upravo suprotno, treba objelodaniti i stigmatizirati kako se ne bi ponavljala. Drugo, kako bi prikrili pravu sliku o svojim nadasve skromnim znanstveno-nastavnim karijerama, obojica su pribjegavala krivotvorenju osobnih znanstvenih biografija tako što hotimice nisu navodili sve podatke koje je trebalo navesti prema važećim zakonima i propisima, tako što su samovoljno i protupropisno kategorizirali vlastite radove i sastavljali njihove popise, tako što su iznosili neistinite ili poluistinite podatke o drugim oblicima svoje znanstvene i nastavne djelatnosti. Kako im je i zašto sve to prolazilo, neka je druga priča koju bi, također, trebalo javno “ispričati”. Ona, svakako, ima veze s “kastinskim duhom” – sastavni dio kojega je i neformalni sustav osobnoga i grupnog favorizma – koji je vladao među nekim pripadnicima starijeg naraštaja fakultetskih nastavnika. Kad se pak pogleda punoj istini u oči, onda se ni Lalović ni Strpić ne mogu podičiti ikakvim respektabilnim doprinosom znanstvenom razvoju discipline i nastavnom razvoju Fakulteta. Treće, obojica pokazuju zapanjujući nedostatak kritičke samorefleksije o svojem političkom angažmanu u prošlosti, osobito tijekom “Hrvatskog proljeća”, a koja je neposredno ili posredno nanijela silne štete Fakultetu i Sveučilištu u Zagrebu uopće. Nije, pritom, presudno što je netko bio uvjereni ljevičar – komunist, socijalist, anarhist, trockist, maoist ili bilo što drugo – nego kako je to svoje ljevičarsko političko uvjerenje iskazivao i “upotrebljavao” u jednoj lije-

voj diktaturi. Lalović i Strpić činili su to s frapantnim "suviškom" ideološke žestine i isključivosti, koje od njih nitko nije ultimativno tražio, a koje su rezultirale bezobzirnim ideološkim i političkim prokazivanjem, *prepoznavanjem* i *identificiranjem*, neistomišljenika i protivnika, te zahtjevima da se oni uklone, *likvidiraju* i *amputiraju*, iz javnoga političkog života te sklone u tišinu knjižnica, instituta, svojih domova, ali i zatvora. Mnogo od toga svoga političkog "komesarenja" zadržali su do danas. Lalović se, primje-

rice, uopće ne srami svoga denuncijantskog ideološkog pamfleta o 1971., nego ga i 2008. godine uvrštava u popis znanstvenih radova. Pa ako su me, u skladu sa svojim komesarskim načinom mišljenja, Strpić i Lalović *prepoznali* i *identificirali* kao svoju protivnicu na Fakultetu, uvjerena sam da više nemaju sredstava da me *likvidiraju* ili *amputiraju*. Otkako je ostao bez kormilara, njihov nenavodeni čamac nekontrolirano pluta vodama, a oni umišljaju da nitko ne vidi kako su izgubili profesionalni i moralni kompas.

LITERATURA

- Baletić, M. (ur.) (1990). *Ljudi iz 1971. Prekinuta šutnja*. Zagreb: Vjesnik.
- Čizmić-Marović, D. (2004-2005). Uglednici. Prof. dr. sc. Dragutin-Dragan Lalović. *Ljetopis crnogorski*. 2: 83-85.
- Dabčević-Kučar, S. (1997). *'71: hrvatski snovi i stvarnost*. Zagreb: Interpublic, sv. I-II.
- Ivanišević, S. (2008). Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti. *Hrvatska javna uprava*. (8) 2: 479-486.
- Jakopović, I. (1971). Zaista povampireni studentski dušebrižnici. *Studentski list*. (6).
- Jandrić, B. (2005). *Represivne mjere komunističkog režima prema hrvatskoj političkoj oporbi 1945.-1975. godine. Najznačajniji politički procesi*. 7323[1]. pdf-Foxit Reader 2.0 – 7323[1].pdf
- Kasapović, M. (ur.) (2007). *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Kasapović, M. (2007). Izlazak iz množine? Kraj unutarnje institucionalne kolonizacije hrvatske političke znanosti. U: *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 7-95.
- Kasapović, M. (2008). Political science in Croatia 1962-2007. *European Political Science*. (7) 2: 237-246.
- Kulenović, E. (2007). Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti (Leaving the Plural? The State of Croatian Political Science. *Croatian Political Science Review*. (44) 5: 203-211.
- Lalović, D. (1971). Povampireni studentski dušebrižnici. *Studentski list*. (1-3).
- Lalović, D. (1972). O "pokretu hrvatskih sveučilištaraca". *Ideje*. 1-2: 75-98.
- Lalović, D. (1986). *Društveni čovjek i njegovo vlasništvo*. Zagreb: Kulturni radnik.
- Lalović, D. (2000). O totalitarnim značajkama hrvatske države (1990-1999). *Politička misao*. (37) 1: 188-204.

- Lalović, D. (2000a). Problemi konstitucije crnogorske suverene države. *Matica*. (3).
- Lalović, D. (2002). Crnogorska država pred izazovima budućnosti. *Međunarodne studije*. (2) 3: 34-46.
- Lalović, D. (2002a). Državotvorna iskušnja crnogorskog građanina. *Matica*. (3).
- Lalović, D. (2002b). Pogovor. U: Bodin, J. *Šest knjiga o republici*. Zagreb: Politička kultura, str. 219-246.
- Lalović, D. (2003). Ulazak Crnogoraca u politički sustav Hrvatske. *Ljetopis crnogorski*. (1-2).
- Lalović, D. (2004). Politički pluralizam i ustavnopravni status političkih stranaka. U: Prpić, I. (ur.). *Država i političke stranke*. Zagreb: Hrvatski pravni centar i Narodne novine, str. 11-20.
- Lalović, D. (2004-2005). Crnogorski ogled s državom (ili Černogorci, što takoe?). *Ljetopis crnogorski*. 2: 63-71.
- Lalović, D. (2006). Suverena država kao temeljni preduslov demokratije. *Matica*. (25-26).
- Lalović, D. (2006a). Mijat Šuković. Novovjekova država Crna Gora. Stvaranje, razvoj i iskušnja. *Politička misao*. (43) 2: 206-211.
- Lalović, D. (2006b). *Mogućnosti političkoga. Preko građanina ka čovjeku*. Zagreb: Disput.
- Lalović, D. (2007). Prkosna lucidnost u zemlji besudnoj. U: Špadijer, M. *Crnogorska raskršća*. Zagreb: Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Matica crnogorska, str. 339-357.
- Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder i London: Lynne Rienner Publ.
- Ponoš, T. (2007). *Na rubu revolucije. Studenti '71*. Zagreb: Profil.
- Prpić, T. (2002). Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i razvoj političkih znanosti u Hrvatskoj 1962-2002. U: Tatalović, S. (ur.). *Fakultet političkih znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 9-47.
- Strpić, D. (1971). Hrvatska i Hrvati. *Studentski list*. (1-3).
- Strpić, D. (1971). Repriza. *Studentski list*. (4-5).
- Strpić, D. (1971). Repriza (2). *Studentski list*. (6).
- Strpić, D. (1971). Repriza (3). *Studentski list*. (7).
- Strpić, D. (1971). Klasa kao nacija (1). *Studentski list*. (9).
- Strpić, D. (1971). Klasa kao nacija (2). *Studentski list*. (10).
- Strpić, D. (1996). *Promjena*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Šentija, J. (ur.) (2005). *Razgovori s Mikom Tripalom o Hrvatskom proljeću*. Zagreb: Profil.
- Tatalović, S. (ur.) (2002). *Fakultet političkih znanosti 1962-2002*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Tripalo, M. (1990). *Hrvatsko proljeće*. Zagreb: Globus.
- Zubak, M. (2005). The Croatian Spring: Interpreting the Communist Heritage in Post-communist Croatia. *East Central Europe/ECE*. (32) 1-2: 191-225.